

גישות חדשות  
בפסיכותרפיה פמיניסטית

עורכות: מירב רבינוביץ | ג'ולי צוויקל

רסלינג

# New Approaches in Feminist Psychotherapy

Editors: Merav Rabinovich, Julie Cwikel

## Psychology and Psychoanalysis Series

Series Editors: Dr. Itzhak Benyamini and Idan Zivoni

Academic Board: Prof. Ed Greenstein, Prof. Rivka Feldhay, Dr. Yotam Hotam

Language Editor: Ella Golan

Graphic Design: Yael Nagar

Cover Design: As We Design

All Hebrew rights reserved by

© RESLING Publishing, 2023

Resling, Sderot Yehudit 35, Tel Aviv 6701637

[www.resling.co.il](http://www.resling.co.il)

Printed in Israel, 2023

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,  
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני,  
אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.  
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה  
אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

עריכת לשון: אלה גולן

סדר דפוס: יעל נגר

עיצוב עטיפה: As We Design

[www.resling.co.il](http://www.resling.co.il)

רסלינג, שדרות יהודית 35, תל אביב 6701637

טל: 03-6956704

נדפס בדפוס קורדובה בע"מ, חולון

© כל הזכויות שמורות להוצאת רסלינג

נדפס בישראל, 2023

הספר יצא לאור בתמיכת אוניברסיטת בן גוריון בנגב והמכללה האקדמית אשקלון.



המכללה האקדמית אשקלון  
Ashkelon Academic College



המרכז לחקר וקידום  
בריאות האישה  
The BGI Center for Women's Health  
Studies and Promotion



אשה ב-שלה

## **בין קרבה למרחק מאימהות: אמהות אסירות כחקר מקרה**

אפרת נוה

### **תקציר**

**רקע:** הזהות הנשית מעוצבת על רקע תרבות פטרנליסטית אשר מצד אחד מקרבת לאימהות ומצד שני מרחיקה ממנה.

**מטרה:** מחקר זה בודק את חוויית האימהות ממרחק בקרב אמהות אסירות שאינן מגדלות את ילדיהן בין כותלי הכלא.

**מערך המחקר:** ראיונות איכותניים נערכו עם עשרים אסירות אמהות בכלא נווה תרצה. המחקר נקט נקודת מבט פרשנית ביקורתית והושפע מהנחות יסוד פמיניסטיות.

**תוצאות:** ניתוח הראיונות מעלה שחוויית האימהות ממרחק קיימת, מעוצבת ומובנת עוד קודם לכניסת הנשים לכלא על רקע התרבות הפטרנליסטית הרווחת במשפחות המוצא של האסירות. כוחות משפחתיים, זוגיים, תרבותיים וחברתיים מעצבים ומבנים חוויה אשר מקרבת או מרחיקה בהקשר האימהי, ובהתאמה מחזקת או מחלישה בהקשר הנשי.

**דיון:** המאמר דן במשמעויות התיאורטיות והקליניות של הממצאים.

**מסקנה:** תובנות ביחס לגורמים המעצבים את חוויית האימהות יכולות לשמש בסיס לעבודה קלינית פמיניסטית עם אמהות אסירות בפרט ועם אמהות ממרחק בכלל.  
**מילות מפתח:** אמהות; אסירות; פמיניזם; תרבות פטרנליסטית; טיפול.

## מבוא

### אימהות כהבניה חברתית תרבותית

"אלוהים לא יכול להיות בכל מקום, לכן הוא יצר את האם" (פרידמן, 1996, עמ' 123) – אמרה זו משקפת את התפקיד המרכזי הניתן לאימהות בחברה. האימהות ניתנה כמנדט חברתי לאישה, הדורש, בצורתו המסורתית, שהאם תהיה נוכחת באופן פיזי עם ילדיה ותספק את כל צורכיהם (Russo, 1979). תפיסות מרכזיות ביחס לאימהות הן שמדובר בתחושה אינסטינקטיבית, שלידת ילד היא התגשמות מאווייה של האישה, שאין להשוות חוויה זו לכל חוויה אחרת, ושחויית האימהות ממלאת את האישה יותר מכל חוויה אחרת (Braverman, 1989). כך, בחברה שבה אימהות נחשבת לטבעית, אמהות החיות בנפרד מילדיהן הביולוגיים נחשבות לכאלה שחיות כנגד טבעה של האישה (Gustafson, 2005).

תפיסת האימהות הטובה מתוארת כבר בתנ"ך, במשלי לא, 10-31: הקטע מתחיל ב"אשת חיל מי ימצא" וממשיך בתיאור מפורט של פעולותיה היום-יומיות של האם ושל תכונותיה המרכזיות – דאגה לזולת ואכפתיות (Ash and Cahn, 1994). האם הטובה היא האם המושלמת; היא מהווה מקור בלתי נדלה של טיפול, דאגה, נתינה והקרבה; היא טובת לב ואדיבה, ומרוכזת באופן מוחלט בילד.

מודל האימהות האינסטינקטיבית הינו המודל המאפיין את התרבות המערבית ובבסיסו האמונה שילדים צריכים להיות

במרכז העשייה וההשקעה הנשית (פלגיה-הקר, 2005; פרידמן, 2007; Hays, 1996; Birns and Hays, 1988; Arendell, 2000). רעיונות אלה מתקיימים לצד תפיסות בנוגע לאימהות רעה – האם הרעה מוצגת בדמות האם החורגת המרשעת, היהירה, השחצנית, חסרת הלב, הסדיסטית, המזניחה, המתעללת והמנצלת, ולעיתים אף מיוחסות לה תכונות כה שליליות עד שבעצם קרבתה לילד היא עלולה להזיק לו (Birns and Hay, 1988; Caplan, 1989; Gustafson, 2005).

ההגדרות הדיכוטומיות של "האם הטובה" ו"האם הרעה" תורמות לתהליך ההדרה של נשים אשר אינן ממלאות את "המחויבות הטבעית" שלהן לגדל את ילדיהן (Gustafson, 2005). התיאוריות הפסיכואנליטיות העניקו מעמד מדעי להבניה חברתית זו ביחס לאימהות; הן מייחסות לאם אחריות כמעט בלעדית לכריאותו הנפשית של תינוקה ומציגות אותה עצמה כאובייקט. לתיאוריות אלה, החל מזו של פרויד ואילך, השפעה רבה על החשיבה בנושא של מערכות היחסים האנושיות, במיוחד זו שבין האם לילד (Birns and Ben-Ner, 1988; Thurner, 2007).

כסוכנת של החברה הרחבה, לא זו בלבד שהמשפחה מעורדת את חבריה להתאים עצמם וללכת בתלם, אלא היא גם פועלת כיחידה בממשל של המדינה הפטריארכלית, השולטת באזרחיה באמצעות האב כראש המשפחה, אשר לו מוענקת בעלות כמעט מוחלטת על אשתו ועל ילדיו. רצונותיה, דעותיה וצרכיה של האישה עומדים כמשניים לתשוקות ולרצונות של האחר (מילט, 2006; Ollech and McCerthy, 1997).

זהות מגדרית היא תחושת ההשתייכות של הפרט לאחת מקטגוריות המגדר – גבר או אישה. התפתחותה של הזהות המגדרית מתחילה בילדות המוקדמת והיא מתייחסת למאפיינים שהפרט הפנים בתגובה למסרים חברתיים ותרבותיים המותאמים למינו מלידה (Deaux, 1996; Unger and Crawford, 1992).

החיבור בין הזהות המגדרית הנשית ובין ההתנסות והזהות האימהית נובע מן ההבנה שאימהות מהווה רכיב מרכזי בזהות המגדרית הנשית (אשר, 1992; Braverman, 1989).

#### אימהות בראי התיאוריה

זיגמונד פרויד (Freud, 1905) לא הרחיב את הדיבור על האמהות כשלעצמן, אך מיקם את האם כמרכזית בעולמו של הילד וכמושא אהבתו. הוא ציין שיחסים מאוחרים מבוססים על מערכת היחסים המוקדמת בין האם לתינוק, שבה האם מספקת את צרכיו. תיאוריות יחסי האובייקט הדגישו את ההתקשרות הראשונית של התינוק עם האם כבסיס להתפתחות ביטחון ואמון בעולם ובעצמי, והן מתייחסות לחשיבות של האם כמספקת אהבה, טיפול רגשי, מסירות טוטלית, אמפתיה, התקשרות ("bonding", "attachment") וכמשקפת ("mirroring") לילד את המציאות. ג'ון בולבי אף ציין שפעוט שגודל על ידי דמות אם לא עקבית, לא זמינה ולא מגיבה לצורכי ההתקשרות שלו יפתח דפוס התקשרות לא בטוח (Bowlby, 1979, 1980).

קוהוט (Kohut, 1977) הדגיש את חשיבות היחסים שיוצר התינוק עם האם והשווה אותם לחמצן הדרוש להישרדות פיזית. הוגים ציינו גם את ההשפעות האפשריות שחווה התינוק בעת פרידה מאמו, כולל טיפול על ידי דמות אחרת מלבד האם. הטענה המרכזית היא שטיפול כזה עלול להיות מזיק. כך, טיפולה הטוטלי של האם – 24 שעות ביממה, הוצג כטיפול הנכון ביותר עבור הילד (Fraiberg, 1959 in: Birnas and Ben-Ner, 1988). מרגרט מאהלר (Mahler, 1972), תיאורטיקנית בעלת השפעה מרכזית על תיאוריות התפתחות התינוק, הדגישה את חשיבות הדיאדה אם-ילד בחודשים הראשונים של החיים והציבה בפני האמהות דרישות קשות ומשתנות בהתאם לגיל הילד. לדבריה, כישלון האם בתפקידיה יכול להביא להפרעות חמורות אצל הילד.

דונלד ויניקוט (Winnicott) ודניאל סטרן (Stern) היו שותפים לדגש שהושם בתיאוריות הללו על תפקוד האם; ויניקוט (Winnicott, 1992) טען שהתינוק ואמו מהווים יחידה אחת, והוא שטבע את המושגים "אם טובה דיה" ("good enough mother") ו"האם המסורה הרגילה" ("ordinary devoted mother"). דניאל סטרן (Stern, 1995) התייחס למצבה הרגשי המיוחד של האם בשנתו הראשונה של התינוק; הוא ציין שעם לידת התינוק, במיוחד התינוק הראשון, האם עוברת להתארגנות נפשית מיוחדת – "הקונסטלציה האימהית" ("The motherhood constellation"); התארגנות זו כוללת ארבעה תחומים מרכזיים הקובעים מערך חדש של פעולות, נטיות, רגישויות, פנטזיות, פחדים ומשאלות. על פניו, מושגים אלו מייצגים תפיסה מתונה של האם האידיאלית ומאפשרים מרחב גדול לחוויה האימהית, אך קריאה מדוקדקת של הדברים מציגה תמונה שונה, הכופה על האם תפקידים ודרכי טיפול המייצגים את נקודת מבטו של התינוק.

במקביל לתיאוריות אלה התפתחו זרמים פמיניסטיים, דינמיים וחברתיים שהתמקדו בחוויה הנשית האישית והפסיכולוגית ובהיבט התרבותי והתעסוקתי. הפמיניזם, על זרמיו השונים, הציע הנחות מוצא המובילות להסתכלות וחשיבה נוספת בנוגע לאימהות ולחוויה האימהית הסובייקטיבית. חלק מהתיאורטיקניות הפמיניסטיות טוענות שאימהות משמשת מקור לשליטה בנשים ולהגבלתן; הן ראו באימהות ובגוף הנשי גורל ביולוגי, סביל, נטול חירות ומקור לנחיתותה של האישה (דה בובאר, 2001). פמיניסטיות רדיקליות וליברליות הטילו ספק וביקרו את ראיית האימהות כטבעית, כמחויבת המציאות וכ"תפקיד" הדורש מהאישה תשומת לב מיוחדת, והדגישו את תחושות המחנק והתסכול המלוות את גידול הילדים ואת החיים שבמרכזם עבודות הבית (DiQuinzio, 1999). אחרות רואות באימהות מקור חשוב לזהות הנשית ואת ההישג החשוב ביותר של האישה, הבסיס לערכה כשותפה בחברה ומקור

הכוח להשתתפות פוליטית. זרם פמיניסטי נוסף טוען שאימהות יכולה לחבר את קבוצת האמהות סביב אהבתן הגדולה לילדיהן, וכי גידול ילדים מביא עימו גם תחושת סיפוק והישגיות.

על אף התפיסות המובחנות שמציגים זרמים פמיניסטיים שונים, גם בעשור השלישי של המאה ה-21 סמל האימהות האידיאלית הוא אישה כה מחוברת לילדה, כה דבוקה אליו וכה מתמזגת איתו, עד שהיא עצמה – גוף, נפש ואישיות – נעלמת כמעט לגמרי. "מודל האימהות התובענית" מתאר את התביעה החברתית מנשים להיות אמהות, ומרגע שהן הופכות לכאלה – הן גם מצופות לציית לדרישות התובעניות של המודל (דונת, 2013).

אימהות ממרחק איננה עומדת בציפייה מהאם שתשקיע זמן, אנרגיה וכסף בגידול הילדים (וורנר, 2006); אם הרחוקה פיזית מילדיה אינה יכולה למלא אחר חלק ניכר מדרישות אלו, ונתפסת על כן כאם אנוכית, רעה וסוטה (Gustafson, 2005).

אימהות ממרחק, אם כן, אינה מקובלת. התקשורת, כחלק מהתרבות, מבנה ומעצבת את הדרך שבה אמהות צריכות לגדל את ילדיהן; תוכניות טלוויזיה, פרסומות וכתבות מציגות אמהות האופות עוגות עם ילדיהן, מטיילות בגני שעשועים וכדומה. אמצעי התקשורת כמעט שאינם מראים אמהות הגרות בנפרד מילדיהן, אמהות ששולחות חבילות וקרטיסי ברכה, או אמהות המשוחחות עם ילדיהן בטלפון. היעדר ייצוגים של אמהות הרחוקות מילדיהן בתקשורת שולל את אפשרות קיומה של אימהות כזו. המסר המועבר כך הוא שאין אמהות שאינן גרות עם ילדיהן או, למצער, שיש להסתיר תופעה זו. חוסר הנראות התקשורתי והתרבותי יכול להוביל לבידוד של אמהות אלה עצמן (Thacker, 2005). ואולם לצד היעדר הייצוגים התרבותיים לאימהות ממרחק, ניכרת התפתחות איטית של גוף ידע אקדמי העוסק במודל אימהות כזה.



### אימהות ממרחק בקרב אמהות אסירות

את חוויית האמהות שאינן מגדלות את ילדיהן אני מכנה "אימהות ממרחק", מתוך הנחה שהמרחק מהווה מוטיב מרכזי בהתנסותן האימהית. מאמר זה מתמקד באמהות אסירות כחקר מקרה לאימהות ממרחק.

כלא נשים הינו מוסד טוטלי, המבודד ומופרד מהחברה. כפועל יוצא מכך מתרחשת הפרדה פתאומית של האסירה מבני משפחתה. לאוכלוסיית האסירות מאפיינים וצרכים ייחודיים, היא מורכבת ברובה מנשים במעמד סוציו-אקונומי נמוך, רובן מקבוצות מיעוט, ורובן מתמודדות עם התמכרות לסמים ואלכוהול ועם מחלות נפש. נמצא עוד שמרבית האסירות (90%) סבלו מהתעללות מינית ו/או פיזית ו/או נפשית ו/או הזנחה מידי אדם קרוב בילדותן ו/או בבגרותן. כמו כן, מעל 50% מהנשים הכלואות צרכו סמים לפני ובמהלך שהותן בכלא, והעבירות השכיחות שבגינן נכלאו הן עבירות רכוש, הונאה, זיוף וסמים (גור, 2004; Enos, 1998; Haywood et al., 2000; Kaplan and Sasser, 1996; Pollock, 2002; Widom et al., 2006). כ־70% מהאסירות הן אמהות, רובן יחידניות (אייזנשטדט, סופר ושטיינברג, 2010; Gaudin, 1984; Young and Smite, 2000). אָם שנכנסת לכלא מתמודדת עם קושי בקיום קשר רציף ומשמעותי עם ילדיה (Coll et al., 1998).

מחקרים העוסקים במצבן של אמהות אסירות מצביעים על כך שמיעוט הקשר וחוסר השליטה של האם בחיי ילדיה יוצרים אצלה משבר פסיכולוגי חמור. האם חוששת לרווחת ילדיה וחוששת לאבד את ההערכה והאהבה מצידם. כן היא סובלת מרמת חרדה גבוהה, תחושת אשמה וכישלון, ספקות עצמיים ואובדן הערכה עצמית (Boudin, 1998; Gaudin, 1984). מחקרים אחרים על אודות אמהות בכלא נטו לכיוון של בדיקת מדיניות מוסד הכלא בכל הקשור בקשר בין האסירה לילדיה ובתוכניות התמודדות והתערבות לשיפור קשר זה (למשל, Baunach, 1985; Bartlett, 2000; Craig,

2009; Kauffman, 2001; Moore and Clement, 1998; Mignon  
(and Ransford, 2012; Radosh, 2002).

בעשור האחרון ישנה מגמה לבדיקת נקודת מבטה של האם ביחס לפרידה מילדיה בהקשרים שונים: מחלות נפשיות, הגירה, אימוץ, אמהות לא משמורניות, וסחר בנשים (למשל פרקר ופלד, 2011; Cathy and Schen, 2005; Gustafson, 2005; Bemiller, 2010). ללא התמקדות באמהות אסירות (Celinska and Siegel, 2010). עם זאת, מחקרים שהתפרסמו בשנים האחרונות (כדוגמת Freitas, 2005; Poehlmann, 2016; Iacio and Saavedra, 2016), המתמקדים באוכלוסייה זו, עוסקים בעיקר בהשפעות המאסר על בריאותה הנפשית של האם ועל הדרכים שיש לנקוט על מנת להקל על מצבה הנפשי. המחקרים המעטים שעסקו בחוויית האימהות הציגו נתונים רטרוספקטיביים המתייחסים לרגשות האסירה, ללא הבחנה בין קבוצות שונות של נשים (Shamai and Kochal, 2008).

לאור נסיבות חייהן, מצבן הרגשי וההגבלות שהן חוות במהלך שהייתן בכלא, חשוב לחקור שאלות נוספות הנוגעות לאופן שבו מעוצבת ומוכנת חוויית האימהות בקרב אסירות. שאלות אלה טרם קיבלו מענה מספק בספרות (Celinska and Siegel, 2010; Coll et al., 1998). מטרת המחקר הנוכחי היא אפוא ללמוד על חוויית האימהות ממרחק באמצעות ראיונות של אמהות אסירות שאינן מגדלות את ילדיהן בין כותלי הכלא.

## מתודה

במחקר איכותני זה השתתפו עשרים אמהות אסירות מכלא נווה תרצה. בית הסוהר נווה תרצה הוקם בשנת 1968, והוא כלא הנשים היחיד בישראל. הוא מסווג כבית סוהר ברמת ביטחון מרבית. בזמן ביצוע המחקר שהו בו כמאה וארבעים אסירות פליליות וכשבעים אסירות ביטחוניות. אוכלוסיית האסירות הטרוגנית מבחינות

נוספות – שפוטות ועצורות, קטינות ובגירות, מכורות ונקיות, שפוטות למאסרים ארוכים ושפוטות למאסרים קצרים. במחקר השתתפו כל האסירות האמהות שהביעו את הסכמתן לכך ושענו על שני קריטריונים: ראשית, הוכללו רק נשים שלא השתמשו בסמים בזמן ביצוע הראיונות. ההנחה הייתה שצריכת סמים משנה את מצב ההכרה ועלולה לפגוע ביכולתן של הנשים לספק נרטיב כולל על חוויית האימהות שלהן. שנית, בהיותי עוברת סוציאליית בכלא נווה תרצה, הוכללו רק נשים שלא היו בטיפול (אישי ו/או קבוצתי) בטרם איסוף הנתונים. קריטריון זה נבע מסיבות אתיות.

#### נתונים דמוגרפיים

משתנה	משתתפות במחקר N=20
טווח הגילאים	23-56, ממוצע הגילים 37.57
מצב משפחתי	5 נשואות, 2 פרודות, 6 גרושות, 5 רווקות, 1 אלמנה, 1 חיה עם בן זוג
מספר ילדים	בין 1-5. בממוצע 2.2, טווח הגילאים נע בין 8 חודשים ל-25 שנים
לאום	17 יהודיות, 3 ערביות
ארץ לידה	9 ישראל, 1 ג'נין, 5 בריה"מ לשעבר, 3 אפריקה הצפונית, 1 אמריקה הדרומית, 1 אירופה
השכלה	5 השכלה יסודית, 12 השכלה תיכונית, 3 השכלה אקדמית

מתוך עשרים הנשים, חמש-עשרה דיווחו שחוו התעללות כלשהי (מינית ו/או פיזית, הזנחה) בילדותן ו/או בכגרותן על ידי הורה, בן משפחה אחר ו/או בן זוג; תשע נשים מביניהן חוו התעללות כלשהי

בילדות; שתיים-עשרה נשים חוו התעללות כלשהי בבגרות; שש נשים חוו התעללות כלשהי הן בילדותן והן בבגרותן. שיטת המחקר שנבחרה הינה איכותנית נרטיבית-ביוגרפית. המחקר הושפע מגישות מחקריות פמיניסטיות ביקורתיות המדגישות את התיעוד של חוויות נשיות ייחודיות. בבסיס הגישה הנרטיבית עומדת ראייתם של בני האנוש כמספרי סיפורים מטבעם (Atkinson, 2002; Lieblich et al., 1998; White, 1981). הנרטיב מבטא את קולן החבוי והנסתר של קבוצות מיעוט, קבוצות שוליים וקבוצות מדוכאות. פלאמר (Plummer, 1983) טוען שבסיפורי חיים תפקיד החוקר הוא בראש ובראשונה לתת קול לאִהר שקולו אינו נשמע, ולאחר מכן לפרש אותו. הנחת המחקר היא שהחוויה הנשית הינה מרכז המחקר ומקור הידע העיקרי שלו. הושם דגש על הצורך להקשיב לקולן של הנשים, לתעד את סיפורן, ולהבין את מצבן.

### איסוף הנתונים

המחקר עשה שימוש בראיונות חצי מובנים. מדריך הריאיון כלל שלושה חלקים: בחלק הראשון התבקשו המרואיינות לספר את סיפור חייהן, ודרכו נבחנה מורכבות החוויה האימהית. בחלק השני נשאלו שאלות נוספות הקשורות לחוויית האימהות בכלא, וזאת רק במקרים שלא הייתה התייחסות אליהן בחלק הראשון. לבסוף התבקשו המרואיינות לענות על שאלות הקשורות לחוויית הריאיון ולהשלים פרטים סוציו-דמוגרפיים אישיים ואת פרטי המאסר.

### ניתוח הנתונים

מחקר זה עסק באופן שבו מעוצבת ומובנת חוויית האימהות. הניתוח אימץ גישה פרשנית, תוך הדגשת סוגיות הקשורות למגדר, תרבות, חברה ויחסי כוח. נקודת המבט הביקורתית-פמיניסטית היוותה אבן

בוחר בקריאת סיפורי החיים של הנשים. תהליך הניתוח כלל את קריאת הסיפורים מנקודת מבט זו, מתוך רצון לגלות את ההבניות החברתיות, המגדריות, ההיסטוריות והתרבותיות המעצבות את זהותן של אמהות ושל נשים. בשלב זה הודגשו הכוחות המעצבים את חוויית האימהות, הייחודיים לכל אישה.

### **עקרונות אתיים**

מחקר זה עוסק באוכלוסייה שבויה בעלת מאפיינים של ניצול, דיכוי וקורבנות (Lee and Renzetti, 1993), ועל כן נדרשים כללי אתיקה מוקפדים. נדרשות התייחסות לפערי הכוחות בין החוקרת לבין המרואיינות, ורגישות תרבותית ורגישות אישית כלפי משתתפות המחקר. ניסיוני כעובדת סוציאלית בכלא נשים והקשר המיוחד שהצלחתי ליצור עם האסירות הגביר רגישות זו. לפני הריאיון שיתפתי את המשתתפות במידע מלא על אודות המחקר, תהליך הריאיון, תרומתו והשפעתו הפוטנציאלית. כאמור, במחקר השתתפו רק אסירות שהביעו את הסכמתן לכך וחתמו על הסכמה מדעת. סודיות הממצאים ופרטיות הנשים נשמרו בקפדנות, תוך שינוי פרטים מזהים ושימוש בשמות בדויים.

### **מתצאים**

במחקר זה מצאתי שחוויית האימהות ממרחק של האמהות האסירות קיימת עוד קודם לכניסתן לכלא. מתוך סיפורי החיים עולה שרוב המרואיינות במחקר זה באות ממשפחות מוצא שבהן שורר מבנה פטריארכלי נוקשה, ותיאורי המשפחה קיבלו מקום מרכזי בסיפורי החיים שלהן. הסיפורים כללו תיאור של היחס המדכא והמשפיל שהפגין האב כלפיהן וכלפי אמותיהן, תיאור של התמודדות אמותיהן עם יחס זה ושל ההשפעה של כל אלה על זהותן המגדרית ועל תפיסתן את התפקיד האימהי. כך, כבר מלידה ובמהלך החיים

הן למדו על ערכה הנחות של האישה ועל ערכו המועדף של הגבר. אציג עתה את הדרך שבה מועברים המסרים הפטריארכליים הן על ידי האם והן על ידי האב ואת משמעותם לעיצוב הזהות המגדרית והאימהות. הדברים יוצגו תוך שילוב הדגמה אחת או יותר מתוך סיפורי החיים של אמהות אסירות שאינן מגדלות את ילדיהן בין כותלי הכלא. בכל הדגמה אתמקד במשמעויות שעיצבו את המרחק והקרבה מהאימהות.

### יחסי אִמ־בֵּת

התבוננות בסיפורי החיים של המרואיינות מלמדת שהן חוו את התרבות הפטריארכלית ואת ייצוגיה גם דרך מערכות היחסים עם אמותיהן והמסרים שקיבלו מהן. חלק מהנשים סיפרו שקיבלו מסרים ישירים מהאם ביחס לערכה הנחות של האישה וערכו המועדף של הגבר. המרואיינות סיפרו שהן חשו שאמותיהן אוהבות ומעריכות יותר את אחיהם, הבנים: "היא [אמא] לא הייתה אוהבת אותי ולא הייתה מחבבת אותי. את האחים שלי הייתה מחבבת ואותי לא" (מיכל); "היא [אמא] אוהבת את הבנים שלה. היא לא אוהבת אותי. אני יודעת את זה וגם אני אומרת לה" (איילת).

פטמה ביטאה זאת בצורה הברורה ביותר. היא הבינה שבחברה הערבית ערך הגבר גבוה מערך האישה; הגבר הוא אדון לעצמו, הוא בעל הכוח. היא הבינה שאל מול אמה, שייצגה את התרבות הפטריארכלית ואילצה את ילדיה להתנהל בהתאם לכלליה, רק גבר יכול להתנגד, ולכן העידה על עצמה שרצתה להיות בן: "רציתי להיות בן, שאמא שלי לא תעשה מה שעשתה לי".

בהתייחס למיתוס האימהות, הדורש אימהות מגנה ומטפחת, עולה מלכוד נוסף; אדגים אותו דרך סיפורה של רינה, שחוותה בילדותה טיפול מזניח ולקוי מצד אמה. על רקע חוויות אלה התקשתה לטפל בילדיה. עם זאת, ניכר שידעה מהן הציפיות

מאמהות; היא ספגה את מיתוס האימהות, את הדרישות והציפיות החברתיות: "רוצה בית נורמל כמו כל אישה". ולכן, בדרכה, היא שמרה על ילדיה. היא הבינה שכדי שהם יחוו ילדות אחרת מזו שלה, הם צריכים להתרחק ממנה: "מתי לא יכולתי לטפל (בילדים), מדרדרים (אני מידרדרת), אמרתי תעזרו לי (האם פנתה לרווחה וביקשה שהילדים יוצאו מהבית)".

סיפורה של רינה ממחיש את הדואליות והמלכוד סביב מושג האימהות, שכן לצד היותה חשופה למסרים חברתיים הקשורים ל"מיתוס האימהות", הרי במציאות חייה שלה האם לא הייתה דמות שומרת ומגנה. אמה הייתה המטפלת העיקרית והדמות המשמעותית ביותר עבורה. המסרים החברתיים והבנת התלות באם יצרו בקרבה ציפייה למימוש התפקיד האימהי, אולם המציאות הקשה שבה חוותה אימהות מזניחה ומתעללת מנעה ממנה לממש כהלכה תפקיד זה, והקשתה עליה לאמץ זהות זו. סיפורה של רינה ממחיש את הפיקציה של המיתוס.

### קשר אב־בת

יפעת, אחת המרואיינות במחקר, חוותה יחסים מדכאים וכוחניים מצד אביה. הוא היה השולט והמחליט בבית ולאמה ולה לא הייתה כל זכות להשמיע את קולן. בסיפורה ניתן להבחין בהשפעות הנלוות לגדילה בצל אב הפועל בעולם פטריארכלי ואם החוזה יחסים אלה על עיצוב הזהות המגדרית ועל היווצרות מרחק מהתפקיד האימהי. חשוב לציין שחוויות אלה הן רק חלק ממערך כוחות סבוך ומורכב שהשפיע על עיצוב נשיותה ואימהותה של יפעת. משפחתה של יפעת התייחסה אליה כאל אובייקט; יחס זה בלט במיוחד מצד אביה, ש"השתמש" בה לצרכיו וקיווה שבעזרתה המשפחה תתעשר. הוא לא התעניין ברצונותיה ובצרכיה. היא הבינה שאין לה זכות בחירה ושהיא צריכה תמיד להסכים: "הגעתי לגיל עשר,

אחת-עשרה, ואבא שלי היה מביא מבוגרים הביתה, ואמא שלי הייתה מכינה להם לאכול, שתייה, היה מעיר אותי מהמיטה והיה אומר בואי שבי פה ליד החברים שלי אולי אחד ירצה אותך לכן שלו ואולי הוא מיליונר ויהיה לנו בית יפה, והייתי צריכה לשבת עם חברים שלו לא אומרת כן לא, לא, רק כן"; "מצבים של אבא של כל מיני דברים שהוא רוצה להשיג, ראש מניפולטור להשתמש ביי". היא ניסתה להשמיע את קולה וביקשה לעבור לפנימייה, אך לא זכתה להסכמה. היא חוותה מצוקה קשה לנוכח יחס זה והתחילה לשנות אלכוהול, בדיוק כמו אביה.

מסיפורה של יפעת עולה שלצד הסלידה שהיא חשה כלפי אביה, היא הזדהה עימו, הבינה לליבו והתנגדה לדרך ההתמודדות של האם. כך ייתכן שמתוך ההזדהות עם האב עלול להיווצר מרחק מהאימהות: "אמא שלי אישה פרימיטיבית, אני כועסת על אמא שלי יותר מאשר על אבא שלי. היא לא ידעה להנחות את המשפחה, לתת איפה שצריך, לא יודעת אולי זו טיפשות, פרימיטיביות, היא הייתה צריכה לקום להציל את המשפחה שלה, לקום"; "הייתי אומרת לה (לאמה) שלא ככה מתנהגים לילדים, ולא לבעל, בעל צריך חום אהבה תמיכה, שיבינו אותו וזון קשבת ולא לזרוק בעל כמו כלב למה החיים ייראו כמו כלב, היא תמיד אומרת זה לא אני זה הוא, לא נכון! זו את! הוא בסדר עם כולם כשהיא בסדר איתו, וכשהיא לא בסדר איתו הוא הולך ושותה".

ביחס לתפקיד האישה, מסיפורה של יפעת עולה שאימהות לצד הפטריארך היא פסיבית. אמה לא התנגדה לאביה, יפעת חוותה אותה כמי שלא שמרה עליה ולא הגנה עליה מפני כוחו של האב. הפרדוקס הוא שלמרות שמסיפורה עולה שהכוח והשליטה היו בידי אביה, היא ייחסה את הכישלון לאמה וטענה שהיא זו שהייתה צריכה להיות הכוח המניע בשינוי המצב. נקודת מבט נוספת מציגה את האפשרות שבהתייחסות זו היא ביטאה את אמונה בכוח הנשי. היא האמינה שהכוח הגברי ייחסם ברגע שמולו תעמוד אישה חזקה.



תפיסתה של יפעת את עצמה כנעדרת זכות בחירה וכחסרת יכולת להשמיע את קולה, תפיסות בסיסיות בתרבות הפטריארכלית, הובילו אותה לתובנות גם ביחס לאימהותה. יפעת הבינה שכפייה אינה הדרך הנכונה לגדל ילדים, ועבור בתה היא רצתה שהדברים יתנהלו בצורה שונה. היא חזרה פעמים מספר על כך שחשוב להקשיב לקול של בתה, חשוב להעניק לה זכות בחירה ולא לכפות עליה: "היום אפשר לדבר, לא כמו פעם פרימיטיבי, אני מסבירה לה שיש שני פנים לחיים האלה, לא אומרת לה מה לעשות, לא לכפות עליה, זה יצא לי לטובה".

### המחזור כאירוע מכונן

מסיפורי הנשים עלה שאחד המסרים הברורים שקיבלו ממשפחותיהן, במיוחד מאמותיהן, היה שהופעת המחזור החודשי היא אירוע בעל משמעות מיוחדת עבורן. המחזור החודשי סימל שלב מעבר מילדות לבגרות, הטומן בחובו קבלת אחריות. הן הפנימו מסר זה והעבירו אותו כאמהות לבנותיהן, והדבר נתפס כאירוע משמעותי וחשוב המצוין ב"טקס" או "מסיבה קטנה", כפי שהן סיפרו: "היא [בתני] קיבלה מחזור לפני שלושה שבועות, ביקשתי מאחיות שלי שיעשו לה מסיבה קטנה, זה טקס שאצלנו עושים, שאחותי תסביר לה שהיא בוגרת יותר, שתשים לב להיגיינה שלה" (יפעת); "היא [בתני] צריכה אותי, היא בת אחת-עשרה וחצי, עוד מעט מחזור" (לילך).

כך דיווחו מספר נשים על קבלת המחזור כחוויה קשה של הצרת צעדים, הגבלה, דיכוי ושליטה. איילת סיפרה: "בגיל שלוש-עשרה קיבלתי מחזור והחזירו אותי הביתה מדימונה, מאחותי. אחרי המחזור, אין יותר לצאת מהבית. ההורים שלי לא קיבלו שאני רוצה לצאת"; "עם אבא שלי היה לי קשר טוב עד שקיבלתי מחזור, ואז קיבלתי עונש, עד אז הכול היה בסדר. הכול היה אל תגעו לי

באיילת. הוא מאוד אהב אותי. פתאום הם סגרו אותי, העונש הזה לא התאים לי”.

פטמה הבינה כבר בילדותה מסר כפול זה. היא חששה לספר לאמה שקיבלה מחזור, כי הבינה שהיא תאולץ להתחתן. היא בחרה לספר לאישה אחרת; זו הגיבה בשמחה אך מיד סיפרה לאמה של פטמה: “הסיפור שלי התחיל מגיל אחת-עשרה, כאילו... אצל הערבים מתי שהבחורה מקבלת מחזור... פחדתי לספר לאמא שלי, היא לא מדברת או מכינה את הילדים שלה, פחדתי לספר, לא ידעתי מה לעשות, הייתה כושית גם עבדה איתה, ברעננה היינו גרים. הלכתי אליה אמרתי תשמעי, לא יודעת מה להגיד לך אבל יש לי משהו אדום. היא בחורה חכמה שמחה הבינה אמרה לאמא שלי, אמא שלי אמרה אפשר לשלוח אותה [לחתן אותה]”.

מהממצאים עולה שמשמעות תחילת המחזור עבור פטמה הייתה פרידה ממשפחת המוצא, פרידה מהאם כנציגת הפטריארכיה, נטישה ו”מסירה” שלה למישהו אחר. היחס אליה היה כאל חפץ, שכעת ניתן להעבירו לאחר. כך ניצבת הנערה בפני מסרים חברתיים סותרים ביחס להפיכתה לאישה. חוויה זו אמורה להיות בעלת ערך חיובי, שהרי מדובר באירוע המסמל התפתחות וגדילה, אך בפועל זהו אירוע אפוף סודיות, הגבלה, הצרה ותחושות אשם.

## דיון

במחקר הנוכחי נבדקה חוויית האימהות ממרחק דרך ראיונות איכותניים עם עשרים אמהות אסירות שאינן מגדלות את ילדיהן בין כותלי הכלא. ניתוח סיפורי החיים של המשתתפות מנקודת מבט פרשנית וביקורתית העלה שחוויית האימהות ממרחק קיימת, מעוצבת ומוכנת – עוד קודם לכניסת הנשים לכלא – באמצעות מסרים פטריארכליים הכוללים דיכוי, שליטה, החלשה ונחיתות. מסרים אלה מועברים הן על ידי האם והן על ידי האב ומעצבים את

היווצרות המרחק והקרבה מהתנסות/זהות אימהית, כפי שהודגם בסעיף הממצאים.

למסרים הפטריארכליים כוחות מחלישים ביחס לזהות הנשית ובאופן עקיף הם תורמים גם להרחקת האישה מהאימהות, המייצגת את הגשמת הזהות הנשית. כך, מסרים בדבר עליונות הגבר משרדים מסר סמוי נוסף בהקשר האימהי – המשאלה של הבת להיות גבר כוללת בתוכה את המשאלה לא להיות אם.

אירוע המדגים היטב את המסרים הפטריארכליים המחלישים הינו היחס שהנשים זכו לו עם קבלת המחזור החודשי. חלק מהנשים סיפרו שמרגע תחילת המחזור החודשי הן נסגרו, הוגבלו, נשלטו וחירותן נלקחה מהן. ניכר שקיימת סתירה בין המסר המילולי המתמקד בקבלת אחריות לבין התגובה ההתנהגותית שכללה הגבלה והצרת צעדים, המעידה על חוסר אמון. אני רוצה לטעון שהמסרים שהועברו לנערות עם קבלת הווסת טמנו בחובם מסר סמוי נוסף הקשור לאימהות: תחילת המחזור החודשי מסמלת את הפוטנציאל להרות, הפוטנציאל לאימהות, ומן התגובה שבה נתקלה הנערה עם קבלת המחזור החודשי עולה המסר שהאימהות מגבילה, מצרה צעדים ושוללת חופש. מסרים סותרים אלו עלולים לעצב התייחסות דואלית ביחס לאימהות – מצד אחד שמחה והתרגשות לנוכח הפוטנציאל להפוך לאם והיכולת ליצור יחס חיובי כלפי אימהות, ומצד אחר הגבלה והצרת צעדים העלולות לבסס התייחסות רגשית שלילית בקרב הנערות כלפי פוטנציאל האימהות שלהן.

מכך עולה שישנו פרדוקס ביחסה של התרבות הפטריארכלית כלפי נשים – התרבות מעניקה להן את התפקיד האימהי הנתפס כמהות הנשיות, ובהדבעת היא מפעילה יחסי כוח לא שוויוניים ושליטה גברית, המחלישים את כוחה של האישה ומרחיקים אותה מזהותה ומתפקידה כאם. נראה שכל עוד תתאפשר קיומה של חברה פטריארכלית, שבה מתקיימים יחסי דיכוי ושליטה גברית, תוסיף

האימהות להתקיים על בסיס רעוע. שכן לצד הדיכוי, ההשפלה והמסר שנשים נחותות מגברים, הרי הנשים צריכות למלא את אחד התפקידים הקשים ביותר על פני האדמה – האימהות. כפי שעולה מהממצאים, גיבושה של זהות אימהית אותנטית היא משימה מורכבת וקשה, שכן האישה צריכה להתמודד עם סתירות ומתחים סביב מוסד האימהות לאורך כל חייה. הדרך להיחלץ מהתכתוב הפטריארכלי היא לאפשר מקום לסובייקטיביות ולתת מקום לקולה של האם (פלגיי-הקר, 2005). ראיית האם כסובייקט, שינוי ביחסי הכוחות ועמדה שוויונית יותר כלפי נשים – אלה יאפשרו בנייה של זהות אימהית יציבה שתוביל לחוויית אימהות טובה יותר ומספקת יותר עבור הנשים. כך תיסלל דרך לתפיסת האימהות כמקור לעוצמה ולשינוי. הבנות אלה מכתיבות את הצורך בשינוי חברתי ובהתערבות טיפולית מתאימה.

### **מודל להתערבות פמיניסטית עם אמהות אסירות**

מתוך ההבנה שהמסרים הפטריארכליים מעצבים את המרחק מהתנסות/זהות אימהית, ישנו צורך במודל התערבות שיכלול שלושה מרכיבים: הראשון, מודעות הנשים להשפעות הפטריארכליות על חוויית הנשיות והאימהות שלהן – התבוננות מעמיקה על האופן שבו התרבות הפטריארכלית השפיעה על בחירות האישה, התנהלותה והתנהגותה בכל מישורי החיים, בדגש על התפקיד האימהי והבחירה בו. השני, כינון יחסים טיפוליים המתאפיינים ביחס שוויוני ומכבד – קיימת חשיבות לכך שהאקלים הטיפולי יהיה בנוי באופן שיצמצם ככל האפשר שחזור יחסים פטריארכליים, קרי, הימנעות מגישה סמכותית ומחפיצה המזכירה את יחסי הדיכוי וההשפלה שחוו הנשים בעבר, והתמקדות בחווייתן הסובייקטיבית. כך נוצרת סביבה טיפולית שמאפשרת חוויה מתקנת המובילה לשינוי עמדה ביחס למושגים בסיסיים של

בית, הורות, קשר ומשפחה. רעיונות אלה עולים בקנה אחד עם העקרונות המנחים של המודל ההתייחסותי (relational model), המבוסס על התיאוריות הפמיניסטיות של קרול גיליגן, ננסי צ'ודרו, ג'יין־בייקר מילר, ג'סיקה בנג'מין ואחרות, המכירות בכך שנשים זקוקות לקשר ויוצרות את זהותן המגדרית דרך מערכות יחסים וחיבור (גור, 2004; Jordon et al., 1991; Covington, 1998; Jordan, 1995). המרכיב השלישי, היבטים פסיכו־חינוכיים ביחס לתפקיד האימהי – רכיב זה חיוני לאור ההבנה שמתוך המרחק מהתפקיד האימהי שנוצר עוד קודם למאסר, הנשים חסרות בידע, כלים ומיומנויות הוריות בסיסיות. אלה חיוניים לאישה על מנת שתוכל להתמודד עם המציאות האימהית המכתיבה אתגרים וקשיים משמעותיים.

מודל התערבות זה יאפשר את בריאת האם וחיבורה לאימהות ממקום עוצמתי וקרוב. את התפיסה הזו מייצגת אדריאן רייץ' (רייץ', 1989), הטוענת שבחברה פטריארכלית האימהות (motherhood) נתפסת כמוסד חברתי ומדגישה שכדי שאימהות תהיה משמעותית היא צריכה להיות יותר ממה שהפטריארכיה מגדירה עבורנו (mothering). רייץ' מבחינה בין אימהות כמוסד הפטריארכליות לבין החוויה הסובייקטיבית של אימהות בקרב נשים. המוטיבציה היא לחלץ את האימהות מהגדרתה הפטריארכלית ולנסות להגדירה במונחים משחררים הנובעים מהחוויה הסובייקטיבית ומנקודת המבט של נשים: האימהות יכולה להיות מובנת כמקור לעוצמה של נשים ולהתנגדות למוסדות פטריארכליים, כסוכנת פעילה של גדילה, אחריות והתעצמות, וכעמדה ביקורתית כלפי אלימות המדינה ומוסדות חברתיים ובראשם משפחה וגבריות, קרי תפיסה חלופית של אנושיות (שדמי, 2015).

המודל שהוצע כאן מתמקד בהעלאת מודעות הנשים לאופן שבו התרבות הפטריארכלית משפיעה ומעצבת את נשיותן ואימהותן, והוא מחזק מודלים קודמים העוסקים בצורך בהעלאת מודעות

הנשים לאופנים שבהם חוויות שונות מרחיקות אותן מתפקידן וזהותן כאמהות, כדוגמת המודל שהציעו מרגרט או'דוהרטי רייט, ג'ואן פומה-לוי וקתרין אוברל (Wright et al., 2012), המתמקד בהשפעתה של הטראומה המינית שחוו הנשים בילדותן על זהותן ותפקידן כנשים. הכותבות מצביעות על כך שהתערבות זו מובילה להתפתחותה של זהות אימהית טובה יותר.

בחינה של תוכניות שונות לאמהות ולאמהות אסירות שהופעלו בעולם (Luthar and Suchman, 2000; Boudin, 1998; Puckering et al., 1994) מחזקת את הצורך במודל ההתערבות המוצע. עבודה טיפולית המבוססת על עקרונות מנחים אלה מתקיימת הן בטיפול הפרטני והן בקבוצת אמהות שהנחיתי כעובדת סוציאלית בכלא נווה תרצה. הקבוצה גובשה במטרה לתת לנשים מקום בטוח לדבר על חוויית האימהות ממרחק שהן חוו. אחרי מספר מפגשים היה ברור שלא ניתן לעסוק בחוויית האימהות של הנשים בטרם ניתן מקום מרכזי לחוויותיהן כילדות, לאימהות ולאבהות שהן חוו כילדות ולמסרים ולערכים שהן גדלו עליהם – קרי, בטרם ניתן מקום מרכזי עבורן כסובייקט. כך, רק במפגשים האחרונים הן יכלו להתפנות לעסוק בחוויית האימהות ממרחק שלהן. המפגשים הראשונים הוקדשו לקשר של הנשים עם הוריהן בילדותן, להתבוננות ותשומת לב לאופן שבו חוויות אלה הפעילו אותן לאורך חייהן – ביחסיהן עם בני המין השני, ביחסיהן עם ילדיהן ובבחירותיהן השונות, תוך פיתוח קשב למאבק המתחולל בין קולות אלה לבין הקולות החדשים המבקשים מקום. התבוננות זו עשויה ליצור חוויה של אשמה, אובדן ואבל על חיים שעברו, לצד תקווה לעתיד אחר.

הנה דוגמה המשלבת היבטים אלה: באחד המפגשים נכנסה לחדר בסערת רגשות מיכל, אחת ממשתתפות הקבוצה. היא סיפרה שעתה שוחחה עם בתה המתבגרת בטלפון, ושזו שיתפה אותה שנאנסה בערב הקודם. מיכל שיתפה שמיד שאלה את בתה אם קרום הבתולין שלה נקרע. מיכל, שנאנסה אף היא בגיל ההתבגרות, שיתפה

שאביה שאל אותה בדיוק את אותה שאלה כאשר היא שיתפה אותו באונס שחוותה. התפתח שיח שהתמקד באופן שבו מיכל חוותה את השאלה של אביה, תוך התבוננות בשאלות – עד כמה שאלה זו התאימה עבורה? האם הייתה זקוקה למשהו אחר? אם כן, למה הייתה זקוקה? מה היה מסייע לה אז? אם הכול היה אפשרי, מה הייתה רוצה לעצמה אז? ניכר היה שכנערה למיכל לא ניתן מקום לשותף ברגשותיה, תחושותיה ומחשבותיה, וכי היחס כלפיה היה כאל אובייקט – בדיקה אם גופה עכשיו "ראוי" ו"תקין", ואם ניתן יהיה לחתנה בהמשך. השיח הטיפולי סיפק הזדמנות להתבונן על החוויה הסובייקטיבית של מיכל כנערה, תוך הכרה בקושי ובכאב העצום שחוותה. לקראת סיום המפגש מיכל דיברה בצער ובכאב על התגובה שלה לבתה, מתוך הבנה שהיא פעלה על פי תכתיבי התרבות שעליהם גדלה ועל פי הקולות המופנמים בתוכה. ניכר שהקול התרבותי שהופנם הוא שחסם את יכולתה של האם לראות את בתה, ולא המרחק הפיזי הכפוי מן המאסר. לקראת סיום המפגש מיכל שיתפה את הקבוצה שברצונה לשוחח עם בתה שוב, ולתת לה מקום, באופן דומה למה שהיא חוותה בקבוצה. כך התאפשרה חוויה מתקנת הן עבור מיכל והן עבור בתה. ההבנה שתגובת האם נובעת מתכתיב פטריארכלי מאפשרת עמדה פחות שיפוטית ויותר אמפתית ומקבלת הן בקשר עם הוריה והן בקשר עם ילדיה.

מחקרי התמקד בהקשר ספציפי הקשור למרחק – שהות במאסר. יש להעמיק ולבחון גם את חוויותיהן של אמהות החוות מרחק בנסיבות אחרות, כדוגמת אמהות מהגרות ואמהות שילדיהן באומנה ובמסגרות חוץ-ביתיות, ולבחון את הכוחות המרחיקים והמקרבים המשפיעים על חווייתן ועל עיצוב זהותן בהקשרים אלה. כמו כן ישנו מקום לבחון את השפעות התרבות על המרחק מאימהות גם בקרב אוכלוסיות נשים אחרות, ממעמדות שונים ומרקעים שונים.

## מקורות

- אייזנשטדט, מ. סופר, מ. ושטיינברג, מ. (2010). 'בכלא אני נחה': אסירות מבעד לחומות, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- אשר, מ.ג'. (1992). הפסיכולוגיה של גוף האישה, קרית ביאליק: אח.
- גור, ע. (2004). "הסרסור שלי לא היה צריך ללמד אותי כלום. אבא לימד אותי הכל בבית": גילוי עריות כגורם מרכזי בהדרדרות של נשים ונערות לזנות, סמים ופשע", בתוך: צ. זליגמן וז. סולומון (עורכות), הסוד ושיברו: סוגיות בגילוי עריות, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, עמ' 457-482.
- דה-בובאר, ס. (2001). המין השני, תל אביב: כבל.
- דונת, א. (2013). בכייה לדורות: חרטה על אימהות, עבודה לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל אביב.
- הוקס, ב. (2002). פמיניזם זה לכולם, חיפה: פרדס.
- וורנר, ג'. (2005). טירוף מושלם, תל אביב: אריה ניר.
- מילט, ק. (2006). "תיאורה של פוליטיקה מינית", בתוך: ד. באום, ד. אמיר, ר. ברייר-גראב, י. ברלוביץ, ד. גריינימן, ש. הלוי, ד. חרובי, וס. פוגל-ביז'אווי (עורכות), ללמוד פמיניזם: מקראה, תל אביב: מגדרים, עמ' 67-107.
- פלגי-הקר, ע. (2005). מאימהות לאימהות, תל אביב: עם עובד.
- פרידמן, א. (1996). באה מאהבה, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פרידמן, א. (2007). "אימהות בראי התיאוריה", בתוך: נ. ינאי, ת. אלאור, א. לובין וז. נוה (עורכות), דרכים לחשיבה פמיניסטית: מבוא ללימודי מגדר, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 189-239.
- פרקר, א. ופלד, ע. (2011). "חוויות האימהות של נשים שנסחרו לתעשיית המין בישראל", חברה ורווחה לא (1): 29-59.
- ריץ, א. (1989). ילוד אישה, תל אביב: עם עובד.
- שדמי, א. (2015). "אימהות: בין תוהו, כשלים, כשל וחזון", בתוך: א. שדמי (עורכת), דרך אם, תל אביב: רסלינג, עמ' 11-63.
- Abrams, L. S. (2003). "Contextual variations in young women's gender identity negotiations", *Psychology of Women Quarterly* 27: 64-74.
- Aragne, A. (1988). "Die so that I may live! A psychoanalytic essay on the adolescent girl's struggle to delimit her identity", in: G. H. Fenchel (ed.), *The mother-daughter relationship*, London: Jason Aronson, pp. 85-133.
- Arendell, T. (2000). "Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship", *Journal of Marriage and The Family* 1: 1192-1207.



- Ash, M. and Cahn, N. R. (1994). "Child abuse: A problem for feminist theory", in: M. A. Fineman and R. Maykitiuk (eds.), *The public nature of private violence: The discovery of domestic abuse*, NY: Routledge, pp. 166-194.
- Atkinson, R. (2002). "The life story interview", in: J. F. Gubrium and J. A. Holstein (eds.), *Handbook of interview research*, Thousand Oaks, California: Sage Publication, pp. 121-140.
- Baunach, P. J. (1985). *Mothers in prison*, Transaction Publishers.
- Bartlett, R. (2000). "Helping inmate moms keep in touch", *Corrections Today* 62: 102-104.
- Bemiller, M. (2010). "Mothering from a distance", *Journal of Divorce and Remarriage* 51: 169-184.
- Birns, B. and Ben-ner, N. (1988). "Psychoanalysis constructs motherhood", in: B. Birns and D. Hay (eds.), *The different faces of motherhood*, New York/London: Plenum Press, pp. 47-71.
- Birns, B. and Hay, D. (eds.) (1988). *The different faces of motherhood*, New York/London: Plenum Press.
- Braverman, L. (1989). "Beyond the myth of motherhood", in: M. McGoldrick, C. M. Anderson and F. Walsh (eds.), *Women in families: A framework for family therapy*, New York: W. W. Norton, pp. 227-243.
- Boudin, K. (1998). "Lessons from a mothers' program in prison: A psychosocial approach supports women and their children", *Women and Therapy* 21 (1): 103-114.
- Bowlby, J. (1979). "The making and breaking of affectional bonds: Etiology and psychology in light of attachment theory", *British Journal of Psychiatry* 130: 201-210.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Sadness and depression*, New York: Basic Books.
- Buckley, T. and Gottlieb, A. (1988). "A critical appraisal of theories of menstrual symbolism", in: T. Buckle and A. Gottlieb (eds.), *Blood magic*, California: California press, pp. 3-50.
- Caplan, P. J. (1989). *Don't Blame Mother*, New York: Harper and Row
- Cathy, R. and Schen, MD. (2005). "When mothers leave their children behind", *Harvard Review of Psychiatry* 13 (4): 233-243.
- Celinska, K. and Siegel, J. A. (2010). "Mothers in trouble: Coping with actual or pending separation from children due to incarceration", *The Prison Journal* 90: 447-474.

- Chodorow, N. (1981). "Oedipal asymmetries and heterosexual knots", in: S. Cox (ed.), *Female psychology: the emerging self*, New York: Martin Press, pp. 228-247.
- Coll, C., Surrey, J. L., Watkins, M. and Weingraten, K. (eds.) (1998). *Mothering against odds, divers voice of contemporary mothers*, N. Y: The Guilford Press.
- Contratto, S. (1987). "Fathers presence in women's psychological development", in: J. Rabow., G. Platt and M. Goldman (eds.), *Advances in psychoanalytic sociology*, Melbourne: Robert E Krieger Publishing, pp. 138-157.
- Covington, S. (1998). "The relational theory of women's psychological development: Implications for the criminal justice system", *Female offenders: Critical perspectives and effective interventions* 2: 113-131.
- Craig, S. C. (2009). "A historical review of mother and child programs for incarcerated women", *The Prison Journal* 89: 35-53.
- Deaux, K. (1996). "Social identification", in: E. T. Higgins and A. W. Kruglanski (eds.), *Social psychology: Handbook of basic principles*, New York: Guilford Press, pp. 777-780.
- DiQuinzio, P. (1999). *The impossibility of motherhood*, New York: Routledge.
- Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*, New York: Palgrave Macmillan.
- Enos, S. (1998). "Managing motherhood in prison: The impact of race and ethnicity on child placements", *Women and Therapy* 20: 57-73.
- Fraiberg, S. (1959). "An appraisal of group methods in casework agencies", *The use of group methods in the practice of casework*, New Orleans: Tulane University.
- Freud, S. (1905). *Three essays on the theory of sexuality*, London: Hogarth.
- Freitas, A. M, Inacio, A. R. and Saavedra, L. (2016). "Motherhood in prison: Reconciling the irreconcilable", *The Prison Journal* 96 (3): 415-436.
- Gaudin, J. M. (1984). "Social work roles and tasks with incarcerated mothers", *Social Casework* 65: 279-286.
- Gustafson, D. L. (2005). "The social construction of maternal absence", in: D. L. Gustafson (ed.), *Unbecoming mothers: The social production of maternal absence*, New York: Haworth Clinical Press, pp. 23-49.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*, London: Yale University Press.
- Haywood, T. W., Kravitz, H. M., Goldman, L. B. and Freeman, A. (2000).

- "Characteristics of women in jail and treatment orientations: a review", *Behavior Modification* 24: 307-324.
- Jordan, J. V., Kaplan, A. G., Miller, J. B., Stiver, P. I. and Surry, J. L. (1991). *Women's growth in connection*, New York: Guilford Press.
- Jordan, J. V. (1995). "A relational approach to psychotherapy", *Women and Therapy* 16 (4): 51-66.
- Kaplan, M. S. and Sasser, J. E. (1996). "Women behind bars: trends and policy issues", *Journal of Sociology and Social Welfare* 23: 43-56.
- Kauffman, K. (2001). "Mothers in prison", *Corrections Today* 63: 62-65.
- Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*, New York: Int.
- Kelly, L., Burton, S. and Regan, L. (1994). "Researching women's lives or studying women's oppression? Reflections on what constitutes feminist research", in: M. Maynard and J. Purvis (eds.), *Researching women's lives from a feminist perspective*, London: Taylor and Francis, pp. 27-48.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. and Zilber, T. (1998). *Narrative research*, Thousand Oaks California: Sage Publications.
- Lee, R. M. and Renzetti, C. M. (1993). *Researching sensitive topics*, Newbury Park, California: Sage Publications.
- Luthar, S. S. and Suchman, N. E. (2000). "Relational psychotherapy mothers' group: A developmentally informed intervention for at-risk mothers", *Development and Psychopathology* 12: 235-253.
- Mahler, M. S. (1972). "On the first three subphases of separation individuation process", *International Journal of Psycho-Analysis* 53: 333-338.
- Maynard, M. (1994). "Methods, practice and epistemology: The debate about feminism and research", in: M. Maynard and J. Purvis (eds.), *Researching women's lives from a feminist perspective*, London: Taylor and Francis, pp. 10-26.
- Mignon, S. I. and Ransford, P. (2012). "Mothers in prison: Maintaining connections with children", *Social Work in Public Health* 27: 69-88.
- Moore, A. R., and Clement, M. J. (1998). "Effects of parenting training for incarcerated mothers", *Journal of Offender Rehabilitation* 27: 57-72.
- Ollech, D. and McCerthy, J. (1997). "Impediments to identity formation in female adolescents", *Psychoanalytic Psychology* 14 (1): 65-80.
- Plummer, K. (1983). *Documents of life*, London: George Allen and Unwin.
- Poehlmann, J. (2005). "Incarcerated mothers contact with children, perceived family relationships, and depressive symptoms", *Journal of Family*

- Psychology* 19 (3): 350-357.
- Pollock, J. M. (2002). *Women, prison and crime*, Canada: Wadsworth Group.
- Puckering, C., Rogers, J., Mills, M., Cox, A. D. and Mattsson-Graff, M. (1994). "Process and evaluation of a group intervention for mothers with parenting difficulties", *Child Abuse Review* 3: 299-310.
- Radosh, P. F. (2002). "Reflections on women's crime and mothers in prison: A peacemaking approach", *Crime and Delinquency* 48: 300-315.
- Rollins, J. and White, P. N. (1982). "The relationship between mothers and daughters sex role attitudes and self-concepts in three types of family environment", *Sex Role* 8: 1141-1155.
- Rollins B. J. and White B. P. (1999). "Gender role attitudes of American mothers and daughters over time", *Journal of Social Psychology* 139 (2): 173-179.
- Russo, N. F. (1979). "Overview: Sex roles, fertility and the motherhood mandate", *Psychology of Women Quarterly* 4: 7-15.
- Shamai, M. and Kochal, R. B. (2008). "Motherhood starts in prison: The experience of motherhood among women in prison", *Family Process* 47 (3): 323-340.
- Stern, D. S. (1995). "The motherhood constellation", New York: Basic books.
- Thacker, J. (2005). "Women of courage", in: A. Oreilly, M. Porter and P. Short. (eds.), *Motherhood power and oppression*, Toronto: women's press, pp. 237-250.
- Thurner, S. H. (2007). "The myths of motherhood", in: A. O'Reilly (ed.), *Maternal theory: Essential readings*, Toronto: Demeter press, pp. 331-344.
- Unger, R. and Crawford, M. (1992). *Women and gender*, U. S. A: McGraw-Hill.
- Usmiani, S. and Daniluk, J. (1997). "Mothers and their adolescent daughters: Relationship between self-esteem, gender role identity and body image", *Journal of Youth and Adolescence* 26 (1): 45-62.
- White, H. (1981). "The value of narrativity in the representation of reality", in: W. J. T. Mitchell (ed.), *On narrative*, Chicago: The University of Chicago Press, pp. 3-23.
- Widom, C. S., Schuck, A. M. and White, H. R. (2006). "An examination of pathway from childhood victimization to violence: The role of early aggression and problematic alcohol use", *Violence and Victims* 21: 675-678.

גישות חדשות בפסיכותרפיה פמיניסטית

- Winnicott, D. W. (1992). *Through pediatrics to psychoanalysis*, London: Hogarth Press.
- Wright, M. O., Fopma-Loy, J. and Oberle, K. (2012). "In their own words: The experience of mothering as a survivor of childhood sexual abuse", *Development and Psychopathology* 24: 537-552.
- Young, D. S. and Smith, C. J. (2000). "When moms are incarcerated: The need of children, mothers, and caregivers", *Families in Society* 81: 130-141.

## **Between Distance and Closeness from Mothering: Mothers Inmates as Case Study**

Efrat Nave

**Background:** Female identity is shaped against the background of a paternalistic culture which both brings mothers closer and simultaneously pushes them farther away from their mothering role.

**Objective:** To examine the experience of mothers from a distance by analyzing interviews of inmate mothers who do not raise their children while living within prison walls.

**Research model:** Qualitative interviews were conducted with 20 mothers who are inmates at Neveh Tirza Women's Prison. The study took a critical interpretive point of view and was influenced by feminist research principles.

**Results:** An analysis of the interviews revealed that the mothers' experience from a distance exists, but was shaped even before the women entered the prison under the influence of the paternalistic culture prevalent among their

### **New Approaches in Feminist Psychotherapy**

families of origin.

**Discussion:** The article discussed the theoretical and clinical implications of the results.

**Conclusions:** The insights obtained can become the basis for feminist clinical work with inmate mothers in particular, and with mothers who are mothering at a distance in general.

**Keywords:** motherhood; inmates; feminism; paternalistic culture; therapy.